

УДК 37.011.31 (477+436)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ
ДО КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА
В УКРАЇНІ І ПОЛЬЩІ**

Світлана Когут

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул.Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Проаналізовано сучасну методологію компаративних досліджень. Визначено методологічну основу аналізу систем професійної підготовки соціального педагога в Україні і Польщі. Виділено складові елементи системи різнорівневої професійної підготовки для здійснення завдань наукового пошуку.

Ключові слова: компаративний аналіз, методологія, система, методологічні підходи, методологічні рівні, структурні елементи.

На рубежі ХХ-ХХІ століть усезростаюче значення професійної підготовки соціального педагога і, взагалі, професій соціальної сфери ставить перед українською вищою школою завдання визначення теоретико-методологічної бази наукових досліджень з цієї проблематики загалом і дотичних до неї компаративних пошуків зокрема. Питання теоретико-методологічних основ наукового пошуку розглядається Б. Гершунським, В. Гусинським. Методологію компаративних порівнянь розробляли Б. Вульфсон, А. Малькова, Й. Шатковська. На основі співставлення України і Польщі такі дослідження простежуються у А. Василюк. Разом з тим різні аспекти підготовки соціального педагога досліджені ще недостатньо, педагогічна теорія і практика перебувають у процесі перебудови і необхідним є подальше дослідження цієї проблеми.

Об'єктом нашого дослідження стало уточнення методологічних засад професійної підготовки соціального педагога у ВЗО України і Польщі.

Загальне визначення порівняльним дослідженням дає соціолог Й. Шатковська: "Міждисциплінарні дослідження, які ведуться з метою набуття загальних знань про культуру, культури або ж з метою верифікації гіпотез про причини появи, виникнення і розвитку певних явищ або цілих класів явищ, а також з метою виявлення взаємозв'язку між ними [12, с. 123].

Компаративний (від лат. comparatius – порівняльний; порівняльно-історичний метод у філософії [10, с. 217]) аналіз має практичне значення особливо в період інтенсивного реформування школи. Аналізуючи стан і

тенденції розвитку освіти за кордоном, дослідники-компаративісти співставляють закордонний досвід з вітчизняним і таким чином вносять вагомий вклад у пошуки адекватних рішень, створення науково-обґрунтованих планів розвитку освіти, вдосконалення педагогічної прогностики. Та водночас слід пам'ятати, що не завжди закордонний досвід може “прижитися” в нашому середовищі. Як зазначають З. А. Малькова, Б. Л. Вульфсон “наряд чи можливе створення ідеальної універсальної моделі системи освіти, яка б була придатною для всіх країн і народів”. Тому закордонний досвід завше має “примірятися до специфічних умов вітчизняної системи освіти” [5, с. 6].

Порівнювати сучасні системи освіти слід і для того, щоб “виявити невідчутну і наявну духовну силу, яка існує в будь-якій системі, в реальності підтримує шкільну систему і відповідає за її ефективність” [11, с. 919]. Тобто потрібен не простий опис систем, а дослідження їхньої спрямованості, а звідси змісту і соціальної ролі. Щоб ліпше зрозуміти систему, треба вивчити і те соціально-культурне середовище, в якому вона діє. Адже система освіти кожної країни відображає особливості її соціально-економічного розвитку, політичної структури, специфіку історико-культурних і власне педагогічних традицій.

У розвиток порівняльної педагогіки зробили свій внесок такі дослідники, як І.Л.Кендел і Пол Монро (США), Фредерік Шнайдер (Німеччина), З.А.Малькова і Б.Л.Вульфсон (Росія). В Україні такі інституції: Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Національний університет Києво-Могилянська Академія. У 1956 р. у США було створено першу професійну організацію компаративістів – Товариство порівняльної освіти. У 60-ті роки такі товариства виникають у Європі та інших частинах світу, формується їхній міжнародний комітет (1969 р.), який перетворився на Всесвітню раду.

На жаль, у доступних джерелах зарубіжної літератури про вищу освіту не так уже й багато досліджень з методології компаративного аналізу [11, с. 948-958]. Ще менше їх у вітчизняній [3, с. 9]. Серед найновіших джерел привертають увагу матеріали міжнародної наукової конференції “Порівняльний аналіз сучасних систем вищої освіти в реформуванні вищої школи України” та аналогічної міжвузівської конференції, які пройшли на базі НаУКМА у 1995-1996 роках [3, с. 9].

Розглядаючи професійну підготовку соціального педагога у ВЗО України і Польщі, необхідно визначити чітку методологію аналітичних порівнянь. У широкому значенні методологію можна визначити як “систему принципів і способів організації побудови теоретичної і практичної діяльності, а також як вчення про цю систему” [9, с. 365]. Сучасні педагогічно-науковці (Н.Г. Ничкало, П.І. Підкасистий, М.М. Фіцула) описують майже

п'ять методологічних рівнів, тобто методологічна основа дослідження має багаторівневу структуру. Розглядаючи перший рівень, філософську методологію, визначимо, що основою нашого дослідження стане сучасна гуманістична філософія, яка акцентує увагу науковця на педагогічну взаємодію, рівноправність суб'єктів навчально-виховного процесу, самоцінність індивідуальності; урівноваженні, збалансуванні навчально-виховних закладів усіх рівнів, що у сукупності сприяють становленню цілісної людини, як особистості, відповідно до Закону України "Про освіту". Другий рівень спирається на загальнонаукові принципи, форми, підходи до відображення дійсності. Протягом багатьох років у наукових і методичних рекомендаціях переважав поелементний, функціональний підхід до розгляду педагогічних проблем, коли глибоко і ґрунтовно аналізувалась та, чи інша функція викладача, керівника, методиста і т.д., в результаті чого те, чи інше явище часто вивчалось відірвано від інших. На певному етапі такий підхід приніс користь і виправдав себе [8, с.40]. Ми будемо користуватися цим підходом частково, аналізуючи соціально-педагогічні функції у діяльності суб'єктів – працівників соціальних і педагогічних інституцій.

Науковці сучасності (М.Д. Ярмаченко, С.У. Гончаренко, М.Д. Касьяненко, В.Т. Афанасьєв) у своїх дослідженнях використовують комплексний, діяльнісний і системний підходи. Цікавими є зразки системного аналізу освітніх структур у В.Лугового, професійної освіти – Л.Міщик, А.Василюк, Н.Ничкало.

Застосовуючи методологію зазначених досліджень як загальну і конкретно наукову щодо нашого, ми будемо розглядати професійну підготовку соціального педагога у ВЗО України і Польщі як невід'ємну складову частину єдиної системи освіти. Тому для нашого дослідження найбільш доцільним буде поєднання методології системного та структурного підходів. Саме ці підходи дадуть нам можливість зробити структурний, поелементний аналіз системи професійної підготовки соціального педагога. За допомогою системного осмислення ми зможемо уникнути однобічності, частинності, фрагментарності, а, отже, неповноти в аналізі освіти.

З середини ХХ ст. поняття "система" є одним із ключових у філософській методології та й у багатьох часткових теоріях. Розрізняють системи: матеріальні та абстрактні, прості і складні, штучні і природні, органічні і неорганічні, статичні і динамічні, детерміновані (майже визначені) й стохастичні (можливі), закриті і відкриті, стаціонарні і нестаціонарні.

В.І.Садовський [7, с. 98] визначає систему як "упорядковану певним чином сукупність елементів, взаємопов'язаних між собою і таких, що утворюють деяку цілісну єдність". У дослідженнях В.П.Афанасьєва зустрічаємо таке трактування поняття системи: "це цілісне утворення, що має нові якісні характеристики, яких позбавлені компоненти, що утворюють

його” [1]. Та це трактування ми можемо віднести лише до діяльнісних систем. В.П.Сімонов визначає діяльнісну систему як “сукупність об’єктів, взаємодія яких сприяє виникненню нових інтегрованих якостей, що їх не мають частини і компоненти, які утворюють певну систему”[8, с.42].

Що ж до системного розгляду [4, с.21], то передусім слід отримати уявлення про системний об’єкт як про ціле. “Єдиний ефективний шлях розв’язання цього завдання – підхід до системи, що вивчається, як до частини деякої метасистеми, тобто ззовні, із середовища, в котре вона вписана і в якому вона функціонує”. Таким чином, ми вивчатимемо її у взаємодії з метасистемою – суспільством, беручи за основу сенс її існування, роль, до якої вона покликана у принципі і фактично виконує.

Системна методологія передбачає розгляд органічних складових цілого в їхній взаємодії: вивчення як структурних частин, так і процесів. Водночас з’ясовується, чи властиві певні характеристики частині, взаємозв’язку, моделі, що досліджується.

Професійна підготовка соціального педагога в Україні і Польщі являють собою системи з внутрішньою будовою, взаємозв’язком компонентів, які функціонують як органічна підсистема систем освіти, метасистемі суспільство у цілому. Також її можна подати у вигляді неперервної системи різнорівневої підготовки соціальних педагогів.

Система професійної підготовки соціального педагога виступає відкритою (бо будь-яка система, що взаємодіє з іншими системами, є відкритою [8]), орієнтовною, тобто такою, що перебуває в постійному розвитку, удосконаленні та змінах.

Як складна соціальна інституція, вона передбачає визначення елементів цілого і різноманітних зв’язків між ними, їхнього зіставлення і подальшого зведення отриманих даних у єдину теоретичну картину [3, с. 10].

Третій рівень – це конкретно наукова методологія (сукупність методів, форм, принципів дослідження, зумовлених конкретно наукою). Методологія порівняльного аналізу потребує зіставлення як моделей, так і елементів цілого, а також їхніх характеристик та взаємодії, причому щонайменше у двох ситуаціях. Разом з тим наявність, або відсутність, розбіжностей констатується як факт і пояснюється через причинно-наслідкові зв’язки за допомогою вимірювання, статистики, опису тощо.

Компаративна педагогіка за час свого розвитку опрацьовує три основні типи досліджень: 1) описові; 2) розвиткові і 3) процесні.

Описові дослідження стану освіти, як правило, мають на меті констатування ситуації у певний момент у певній країні. Розвиткові, окрім констатації стану, або інколи до цього, насамперед зосереджуються на факторному аналізі. Однак значно глибше розуміння систем освіти та їхніх змін дають дослідження, які включають у себе перший і другий типи,

зосереджуючись на дослідженні системних процесів і причинно-наслідкових зв'язків.

Як зазначає В.Зубко, глибоко зрозуміти систему освіти та її трансформації можливо лише шляхом вивчення її складових, і умов, у яких вона діє, і процесів, що в ній відбуваються, і результатів її діяльності [3, с.11].

Б.С.Гершунський розглядає систему освіти в принципі відкритою, у визначеній мірі самоорганізуючою (синергетичною), здатною до самопізнання (рефлексій), кількісно і якісно збагаченою перманентними змінами. Ця система “дихає” тими змінами, які постійно відбуваються як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі. Вона не лише детермінована зовнішніми обставинами політичного, соціально-економічного і соціокультурного характеру, але і сама детермінує ці обставини [2, с. 51-52]. Отже, порівняльний аналіз набирає певного смислового навантаження і для педагогічної прогностики, і для прийняття реформаторських рішень. Тому головна вимога до компаративного аналізу полягає у виявленні тотожних ознак різних систем, які можна порівнювати на підставі кількісно-якісної оцінки характеристик [3, с.12].

Ми передбачаємо порівняти складові за впорядкованою шкалою ознак, і на основі їхньої оцінки стверджувати: “більше-менше”, “краще-гірше”, “швидше-повільніше”, “дорожче-дешевше”, врешті-решт – прийнятно-неприйнятно” чи “прийнятно за певних умов”.

Планована нами експериментальна перевірка має на меті організацію процесу допрофесійної орієнтації соціального педагога. Певні елементи процесного підходу, реалізовані нами, передбачаються як одна із взаємопов'язаних дій, що уможливають досягнення цілей вищої освіти соціального педагога України. У нашому дослідженні ми виділимо для аналізу такі елементи системи різнорівневої професійної підготовки соціального педагога: законодавчі акти, норми, правила, процедури, методичні розроблення, навчальні плани, програми, посібники, підручники, форми і методи роботи, ВЗО I–IV рівня акредитації, порядок вступу до вищої школи, ступені та рівні професійної підготовки, дипломи, післядипломну освіту, підвищення кваліфікації, перекваліфікацію.

Підхід до професійної підготовки соціального педагога як до цілісного соціального явища буде сприяти виявленню всіх його зв'язків із суспільними вимогами, а також тих ланок, де ці зв'язки порушуються.

Розглядати професійну підготовку соціального педагога у ВЗО України і Польщі ми будемо як систему відкрити, динамічну, діяльну, орієнтовану, активну й як підсистему (частину) освіти взагалі, використовуючи системний, порівняльний і процесний підходи.

Ця система має свої межі, структуру, структурні елементи та зв'язки між ними. Вона підпорядковується загальносистемним принципам: цілісності та подільності, принципу зв'язку та принципу структури.

Важливого значення у порівняльному аналізі набуває співвідношення сталих термінів і понять щодо професійної підготовки соціального педагога.

У нашій роботі оперуємо такими термінами: професійна орієнтація, професійне самовизначення, професійний добір, професійна підготовка, професійна освіта, соціальний педагог, соціальний працівник, вихователь.

Таким чином, вивчення різних джерел, ознайомлення з науковими працями багатьох вчених, філософів, педагогів, дає змогу зробити певні узагальнення, необхідні нам для подальшої роботи.

Система професійної підготовки соціального педагога виступає як самостійна й одночасно є частиною (підсистемою) системи освіти загалом. Вона тісно пов'язана з нею і залежить від неї структурно та функціонально.

В своєму суттєвому значенні система професійної підготовки загалом і її компоненти мають бути зорієнтовані на особистість студента.

Ця система певною мірою синергетична (самоорганізуюча), вона детермінована і детермінує політичні, соціально-економічні і соціокультурні обставини.

-
1. *Афанасьев В.Г.* Общество: системность, познание и управление. М., 1981.
  2. *Гершунский Б.С.* Философия образования для XXI века. М., 1998.
  3. *Зубко В.* Порівняльний аналіз як передумова прийняття реформаторських рішень // Сучасні системи вищої освіти: порівняння для України. К., 1997.
  4. *Каган М. С.* Системный подход и гуманитарное знание: Избр. статьи. Л., 1991.
  5. Методические проблемы сравнительной педагогики / Отв. ред. З.А.Малькова, Б.Л.Вульфсон. М., 1991.
  6. *Ничкало Н. Г.* Теоретико-методологічні проблеми реформування професійно-технічної освіти // Педагогіка і психологія. 1997. № 3.
  7. *Садовский В. И.* Основание общей теории систем. М., 1974.
  8. *Симонов В. П.* Педагогический менеджмент: 50 НОУ-ХАУ в управлении педагогическими системами: Учеб. пос. М., 1999.
  9. *Философский энциклопедический словарь.* М., 1983.
  10. *Филосифский энциклопедический словарь.* М., 2000.

11. *Epstein E. H.* Comparative and International Education: Overview and Historical Development // IEE – The International / Encyclopedia of Education. Pergamon, 1994.
12. *Szatkowska J.* Teoretyczne założenia badań porównawczych // Studia socjologiczne. 1969. № 1

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL
APPROACHES TO COMPARATIVE ANALYSIS
OF SOCIAL TEACHER PROFESSIONAL PREPARATION
IN UKRAINE AND POLAND**

Svitlana Kohut

*Ivan Franko National University of Lviv,
Doroshenko str., 41, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The author analyses the modern methodology of a comparative research. She determines the methodological base of analysing the system of social teacher professional preparation in Ukraine and Poland. For achieving the research goals the author singles out the structure elements of the professional preparation system at different levels.

Key words: comparative analysis, methodology, system, methodological approaches, methodological levels, structure elements.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2003
Прийнята до друку 18.06.2003